

SPRIJINIREA CULTURII ROMÂNEȘTI ÎN VIZIUNEA ACADEMIEI ROMÂNE. DONAȚII ȘI PREMII

MIRELA-DANIELA TÎRNĂ

<< Secolul în care ne-am născut s-ar putea numi, cu expresia unui mare scriitor contemporan "un veac de singurătate". Acea fragmentare a universalului care s-a produs în vremea noastră face mai necesară decât oricând identificarea elementelor de unitate și a manifestărilor de solidaritate dintr-un trecut care parcă pe zi ce trece devine mai puțin comun, după chipul și asemănarea prezentului >>. ¹

În veacul al XIX-lea, intensificarea contractelor cu Occidentul și valorile lui i-a determinat pe români să grăbească pasul "ca să se împruțineze depărtarea între noi cei întârziați în întârziatul Orient și cei din Apusul care de secole reorganizase dezvoltarea noii culturi din rămășițele reînviolate ale celei antice".² Dar, pentru a avea o cultură modernă și națională, dincolo de barierele politice, exista convingerea că în primul rând, era nevoie să se clarifice problemele lingvistice, de unificare și ordonare a limbii române și mai apoi, să se dezvolte cultura cu toate domeniile pe care le implica. Instituția care și-a legat numele de aceste deziderate a fost Academia Română, înființată la 1/13 august 1867

¹ Andrei Pippidi, *Identitate etnoculturală în spațiul românesc. Probleme de metodă* în "Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc", Ed. Univ. Al.I.Cuza, Iași, 1996, p. 57.

² Academia Română, *Începătorii Academiei Române la 1866 și 1867. Cuvântare de I.Bianu*, extras din "Analele Academiei Române", seria II, Dezbaterile, tom XLI, 1920-21, Cartea Românească, Buc., 1922, p. 372.

sub numele de Societatea Academică și devenită mai apoi, din 1879, Institut Național cu denumirea de Academia Română.³ Ea trebuia să-i reunească pe "acei bărbați din țările locuite de români, care se deosebesc prin meritele și lucrările lor literare ...".⁴

Pentru început, Academia și-a axat activitatea pe problemele ortografiei limbii române, elaborarea unei Gramatici și a unui Dicționar, urmând ca mai târziu, aria ei de activitate și interes să se extindă. În acest sens, un aspect mai puțin cunoscut din activitatea Academiei este acela al premiilor acordate scrierilor din toate domeniile. Stimularea scrierilor românești a găsit mulți susținători, care au făcut donații în bani, uneori averi întregi cu precizări exacte în acest sens în actele de donație, de cele mai multe ori testamente.⁵

Inițiativa acordării de premii nu aparține Academiei, ea a preluat o idee anterioară, pe care a promovat-o. Astfel, cea mai veche donație a fost fondul Zappa din 1860, când s-au dăruit guvernului 3 000 de galbeni "ca premie pentru una Gramatică, un Dicționar și autori clasici".⁶ Guvernul i-a dat ca destinație "fond literar" și s-au adăugat 2 000 de galbeni pentru "progresul limbii și literaturii noastre", plus 1 000 de galbeni prin testament pe fiecare an. În aceste condiții, s-au format două fonduri, ce au fost trecute Societății Academice după înființarea ei.

Putem spune că, linia pe care avea să meargă Academia în domeniul acordării premiilor, a fost trasată în 1863 când, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a adresat o scrisoare Președintelui Consiliului de Miniștri, prin care a dăruit, din lista sa civilă, suma de 5 600 de galbeni, care pe lângă alte destinații, urma să servească și la "premiuri pentru cel mai bun uvrăgiu științific scris în limba română, asupra unei propuneri dată de Consiliul Superior al Instrucțiunii Publice".⁷ La 14 iunie 1863,

³ *Lege, Statute, Regulament general și personalul Academiei Române*, Tip. Academiei Române, Buc., 1879, p. 3. Prin Legea din 29 martie 1879.

⁴ *Actele și serbarea națională a inaugurării Societății pentru Gramatica și Glosarul limbii române*, Imprimeria Statului, Buc., 1867, p. 7.

⁵ *Academia Română, Pomenirea donatorilor Academiei Române, Cuvântare rostită de Ioan Bianu, membru al Academiei în ședința plenară de la 1 iunie 1922*, Tip. Cultura Națională, Buc., 1922, p. 7-16. Ioan Fătu și-a lăsat întreaga avere pentru a se premia și tipări cărți didactice; Vasile Adamachi și-a lăsat în 1892 averea Academiei; Obedenaru și-a lăsat întreaga avere după moarte (1885) Academiei; la fel au procedat Constantin G. Vernescu, Teodor Pisoschi etc..

⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁷ *Ibidem*, p. 8.

Cuza a semnat un decret prin care instituia Premiul "Principele Alexandru Ioan". Suma destinată acestui premiu era de 1 000 de galbeni și a fost preluată de Societatea Academică. Inițiatorul decretului este considerat Alexandru Odobescu și acest act reprezintă osatura "Regulamentului pentru acordarea premiilor de către Societatea Academică Română".⁸

De asemenea, donații au făcut: doctorul Anastasie Fătu din Iași (membru al Academiei), care a dăruit 10 000 lei pentru "cea mai bună hartă științifică a României"; în 1863, generalul Constantin Năsturel-Herescu a dispus împărțirea veniturilor sale între Biserica Sf.Vineri și Societatea Academică în scopul acordării de premii; în 1880, Gheorghe Chițu a adus două fonduri, unul de 6 300 lei, din care aveau să se premieze 17 cărți didactice și un al doilea fond format din diurnele de ședințe ale donatorului (membru al Academiei), iar după dorința lui s-a hotărât să se dea un premiu trienal de 1 000 lei pentru "lucrări tipărite". Importantă este donația lui Dumitru Hagi-Vasile, comerciant din capitală, care a lăsat Academiei în 1883, un fond de 70 000 lei pentru a se da un premiu la cinci ani de 5 000 lei sub numele donatorului "pentru cea mai bună scriere imprimată în interesul comerțului".⁹ Mai târziu, în 1888, Iacob Neuschotz, bancher din Iași, a lăsat prin testament Academiei, 20 000 lei "pentru premii autorilor de opere ... bune și folositoare".¹⁰

O atenție deosebită merită donațiile Alinei Știrbei, una din fiicele domnitorului Barbu Știrbei și cea a lui Vasile Adamachi. Domnița Alina Știrbei a donat importanta sumă de 200 000 lei cu destinația: "publicare de documente istorice, premii și tipăriri de scrieri de istorie națională, de religie și morală creștinească".¹¹ Vasile Adamachi, proprietar din Iași, și-a lăsat prin testament averea, Academiei Române, cu mențiuni precise despre felul cum urmează a fi întrebuințată. Astfel, în Testamentul-Regulament, la articolul 2 se specifică: "o sumă de 10 000 lei pe fiecare an se va consacra pentru premiere de scrieri morale. Suma de mai sus va servi pentru formarea a două premii anuale, de câte 5 000 lei fiecare, putând însă să fie fracționate și în caz, când Academia ar găsi de cuviință,

⁸ Al. Dobre, Al.I.Odobescu și premiile Academiei Române, extras din "Memoriile Secției de Științe filologice, literatură și arte", seria IV, tom VI, 1984, Ed.Academiei, Buc., 1985, p. 109.

⁹ Academia Română, *Pomenirea donatorilor ...*, p. 9-10.

¹⁰ *Ibidem*, p. 10.

¹¹ *Ibidem*, p. 11.

putându-se acorda și numai parte din ele ... Cărțile și lucrările premiate vor putea fi, sau lucrate anume asupra unor subiecte propuse de Academie, sau fără subiect determinat. Ele vor putea fi sau imprimate sau manuscrite ... ¹²

Numele de donatori pot continua, ele fiind numeroase, din toate provinciile românești și din diverse categorii sociale: comercianți, bancheri, oameni politici, medici, funcționari, proprietari agricoli etc. Astfel, se face simțită solidaritatea și conștiința românilor în ideea încurajării și stimulării culturii naționale. Se urmărește răsplătirea prin premii a scrierilor originale în limba română din domeniul literaturii, istoriei naționale, dar și din domenii în care nu exista o literatură de specialitate și se impunea aceasta. Sprijinul material devine o constantă, în condițiile în care, Academia Română era deficitară din punct de vedere financiar.

Academia a organizat concursuri pentru lucrări cu subiecte date, a oferit premii pentru cărți publicate (cu un conținut de orice natură), dar a și publicat lucrări ce nu au fost premiate. ¹³ De regulă, se organizau concursuri pentru lucrări cu subiecte propuse de Academie. Anunțurile concursurilor erau publicate, urmând ca doritorii să trimită la Academie manuscritele.

Primele concursuri organizate, cu subiecte date, au fost cele având ca temă Gramatica limbii române. În august 1868, președintele Societății Academice Române, I. H. Rădulescu anunța că, în urma concursului publicat, au sosit trei manuscrite. ¹⁴ Exista și o programă conform căreia, Societatea "... a cerut ca, concurenții să nu se mărginească la uzul unei epoci, și cu atât mai puțin, la uzul unui singur ținut locuit de români, ci să îmbrace limba românească peste tot, atât în respectul timpului, cât și al spațiului, expunând toate formele fonetice și gramaticale ale limbii noastre și comparându-le cu cele analoage din limbile surori, pentru ca așa de bine să se pună în lumină, care din formele diferitelor epoci și ținute sunt mai corecte și prin urmare, merită mai mult a figura în limba românească, una și aceeași pentru toți românii de la fântânile Tisei până la țărmurile Adriaticei". ¹⁵

¹² Academia Română, *Fundațiunea Adamachi. Testament-Regulament*, Institutul de arte grafice Carol Göbl, Buc., 1907, p. 7.

¹³ "Analele Academiei Române", seria II, Dezbateri, tom XVI/1893-1894, Buc., Lito-Tip. Carol Göbl, 1894, p. 429, 433, 435.

¹⁴ Al.Dobre, *Premiile Societății Academice. "Gramatica" lui Timotei Cipariu*, extras din "Memoriile Secției de Științe Istorice", Seria IV, tom X, 1985, Ed.Academiei, Buc., 1988, p.148. Pe lângă manuscrisul lui Cipariu, celelalte două aparțineau, unul unui autor căruia nu se menționează numele, iar al doilea lui Eremia Circa, profesor la Liceul "Matei Basarab" din București.

¹⁵ *Ibidem*, p. 147-148.

S-a format o comisie de referenți din: I. H. Rădulescu, I. C. Massim și Al. Roman, care au ajuns la concluzia că, cel mai bun manuscris aparține lui Timotei Cipariu: "Autorul acestui operat a corespuns cu prisos la toate cerințele programei noastre; în fonetică, ca și în formativă, el s-a ținut strâns de principiul stabilit de Societate în programa sa ...".¹⁶

La 16 septembrie 1868, Societatea Academică Română a hotărât acordarea primului său premiu lui Timotei Cipariu pentru lucrarea "Gramatica limbii române. Partea I Analitica".¹⁷

În 1869 s-a produs publicarea concursului pentru partea a doua a Gramaticii, Sintetica. Timotei Cipariu a prezentat din nou un manuscris, care însă nu a fost premiat deoarece, potrivit statutului, pentru a fi premiată, propunerea trebuia să întrunească votul favorabil a 2/3 din numărul membrilor prezenți. Societatea, cu numai 7 voturi din 12, nu a putut premia lucrarea. Cu toate acestea, Timotei Cipariu a primit o recompensă, iar Societatea Academică și-a asumat sarcina de a suporta cheltuielile pentru tipărirea operei. În 1876, lucrării lui Cipariu i s-a acordat premiul Zappa în valoare de 8 000 lei.¹⁸

La 20 martie 1886 a fost votată o Decizie pentru acordarea premiilor, în care se menționează: "În cazuri când Academia votează premii pentru operate intrate la concursuri publicate din partea sa, să se introducă de acum înainte regula observată la alte Academii mai vechi, adică premiul să se numere concurentului învingător numai după ce lucrarea premiată va fi tipărită întocmai după originalul revăzut, acceptat și depus la arhiva Academiei".¹⁹ Această decizie se referă la procedura de acordare a premiilor în general, dar s-au luat și decizii privind fiecare premiu în parte.²⁰

În cadrul concursurilor și acordării premiilor, un loc aparte l-au ocupat lucrările cu subiect istoric, deși la început, la Secțiunea istorică " ... în afară de câteva discursuri cu repriviri istorice, nu se făcea nimic în direcția asta ... ".²¹ În ședința Societății Academice din 9 august 1871,

¹⁶ *Ibidem*, p. 149.

¹⁷ Academia Română, *Serbarea aniversară de la 1/13 aprilie 1891 pentru împlinirea a XXV ani de la înființarea ei. 1866-1891*, Lito-Tip. Carol Göbl, Buc., 1891, p. 53.

¹⁸ *Ibidem*, p. 53-54.

¹⁹ Academia Română, *Lege, Statute, Regulamente și Deciziuni*, Tip. Carol Göbl, Buc., 1890, p. 67.

²⁰ *Ibidem*, p. 68, 69, 71, 72. Decizie pentru premiul Hagi-Vasile, votată la 5 aprilie 1888; Decizie pentru premiul Alexandru Bodescu, votată la 20 martie 1889; Decizie pentru premiul Neuschotz, votată la 20 martie 1889 etc.

²¹ Academia Română, *Informațiuni asupra trecutului și membrilor ei*, Tip. Minerva, Buc., 1903, p. 11.

Al. Odobescu a propus două subiecte pentru concursul premiilor Societății și anume: "unul din istoria antică asupra dacilor, altul din istoria modernă precum ar fi: organizarea bisericii la români până la finitul secolului XVII".²² A urmat instituirea unui premiu care-i poartă numele, cu o donație de 1 000 lei, însoțit și de o "Programă", în care se prevedea canalizarea cercetărilor asupra: 1. Geografiei antice a Daciei din timpii anteriori așezămintelor romane dintr-însa; 2. Asupra originii, denumirilor și districțiunilor etnografice ale popoarelor care au locuit aceste țări; 3. Asupra religiei, instituțiilor, legilor, uzurilor și gradului de civilizație al acestor popoare, avându-se în vedere și monumentele de orice natură care s-au putut păstra de la dănele; 4. Asupra vestigiilor rămase din limba lor".²³ Astfel, se deschide lunga serie a concursurilor Secțiunii istorice. Primul premiu Odobescu a fost acordat în 1877 lui Grigore Tocilescu pentru lucrarea "Dacia înainte de romani".²⁴

Condițiile impuse pentru acceptarea unei lucrări în vederea premierii erau: eliminarea inexactităților, a exagerărilor, evident în limitele viziunii istoriografice a epocii și în spiritul servirii intereselor naționale. Manuscrisele se prezentau la concurs anonime, purtând o deviză reproducă pe un plic sigilat în interiorul căruia se afla numele concurentului.²⁵ Se întocmea apoi, o comisie de premiere, care discuta, elabora rapoarte asupra lucrărilor și le supunea la vot. Cele care obțineau majoritatea voturilor comisiei erau supuse spre premiere planului Academiei. De exemplu, pentru premiul Eliade pe anul 1895, V. A. Urechia a elaborat un raport referitor la lucrarea lui Ioan C. Georgian intitulată "O pagină din viața Marelui Ștefan" și în care,

²² Al. Dobre, *Al.I.Odobescu și premiile ...*, p. 110.

²³ *Ibidem*, p. 111.

²⁴ Academia Română, *Serbarea aniversară ...*, p. 53-54. Premiile acordate de Academia Română în perioada 1868-1890, pentru lucrări literare și istorice, au fost: în 1868, premiul Zappa lui T. Cipariu pentru *Gramatica limbii române, Partea I Analitică*; în 1876, tot premiul Zappa lui T. Cipariu pentru *Partea II Sintetică*; în 1877, premiul Odobescu lui Gr. Tocilescu pentru *Dacia înainte de romani*; în 1882, premiul Năsturel tot lui Gr. Tocilescu pentru *Țăranul român*; în 1890, premiul Eliade lui V. A. Urechia cu lucrarea *Analele culturii române*. Pentru publicații s-au acordat următoarele premii: în 1877, premiul Năsturel lui Al. Odobescu pentru *Istoria arheologiei, I*; premiul Năsturel în 1880 pentru G. Sion cu *Dramatice*; în 1881, premiul Năsturel lui V. Alecsandri pentru *Despot Vodă*; în 1885, premiul Eliade lui N. Densușianu pentru *Revoluțiunea lui Horea*; în 1887, premiul Eliade pentru T. Văcărescu, *Luptele românilor în 1877-1878*; în 1889, premiul Năsturel lui Al. Odobescu pentru *Scrieri literare și istorice*; în 1889, premiul Eliade lui A. D. Xenopol, *Istoria Românilor, I*.

²⁵ "Analele Academiei Române", seria II, Partea administrativă și Dezbaterile, tom XVI, 1893-1894, Lito-Tip. Carol Göbl, Buc., 1894, p. 435.

autorul susținea că, Ștefan cel Mare ar fi domnit 16 ani în Muntenia.²⁶ Urechia a combătut această teorie, respingând propunerea de premiere a lucrării. Conform procedurii, s-a supus la vot, iar rezultatul acestuia a fost în unanimitate împotriva, lucrarea fiind considerată neștiințifică.²⁷

De asemenea, o lucrare putea fi respinsă de la premiere și pe alte considerente decât cele legate strict de conținutul și valoarea acesteia. Astfel, în 1893, V. Babeș în raportul său asupra "Istoriei Românilor" de A. D. Xenopol, a susținut neacordarea premiului "deoarece autorul a fost ales membru al Academiei și decizia Academiei din 1891 oprește acordarea vreunui premiu unuia dintre membrii ei".²⁸ Propunerea a dat naștere unor aprinse discuții, ajungându-se, în cele din urmă, la un compromis. Pe considerentul că Xenopol și-a prezentat lucrarea ca simplu particular și nu ca membru al Academiei, lucrarea sa a concurat pentru Premiul Năsturel, primind 5 bile albe și 4 bile negre. Se pare că, propriile rigori și decizii sunt depășite astfel, când este vorba de un nume deja celebru în istoriografie și în lumea academică, cum este cazul lui A. D. Xenopol.

Un alt domeniu pe care l-a dezvoltat și încurajat Academia, printr-un adevărat program de premiere și tipărire, a fost cel al traducerilor din autorii antichității clasice latine și grecești, prin care au fost formulate principiile teoretice ale artei traducerii în limba română, principii rămase valabile. Academia a permis unor personalități să se afirme în acest domeniu - Al. Odobescu, Ioan Caragiani, I. C. Massim, A. T. Laurian etc..

Traducerile din literaturile antice aveau menirea de a imprima în conștiința românilor ideea originii latine și a apartenenței la marea familie a popoarelor romanice. De aceea, exigențele în acest domeniu sunt foarte mari, fapt subliniat de Al. Odobescu: "Traducătorii noștri trebuie dară să aibă totdeauna în vedere cultura limbii române prin cea latină, ei trebuie să caute a se folosi de toate analogiile ce există între aceste două limbi, cercetându-le neconținut, fără preget și pretutindeni. A se depărta de autorul latin le este iertat numai la acele rare cazuri unde spiritul limbii românești se va fi înlăturat într-un mod evident, ... tot asemenea, nu ne pare de recomandat tendința acelor care se serv de preferință cu neologisme, fie chiar și latine, în locul unor ziceri tot atât de latine, dar care din vechime au rămas stătătoare în limba română".²⁹

²⁶ *Ibidem*, tom XVII, 1894-1895, p. 353.

²⁷ *Ibidem*, p. 354.

²⁸ *Ibidem*, tom XV, 1892-1893, p. 259.

²⁹ Al. Dobres, *Premiile Societății Academice. Traduceri din clasicii antichității latine și elene* în "Memoriile secției de științe istorice", seria IV, tom XI, 1986, Ed. Academiei, Buc., 1989, p. 116.

Pentru început, în 1870 a fost organizat concursul pentru Cartea I din Eneida de Vergiliu. Societatea s-a oprit apoi asupra Comentariilor lui Cezar și asupra Războiului Galic. În 1871 s-a acordat primul premiu din fondul "Al.I.Cuza" pentru traducerea operei lui Cezar, "De bello Gallico", lui C.Copăniceanu și Aron Densușianu.

Prin organizarea concursurilor și acordarea de premii, Academia Română a pus în valoare elementele specifice culturii românești. În primul rând, ideea latinității, căreia i-a temperat mai multe sau mai puțin, exagerările și afirmarea acesteia pentru definirea specificului național, idee care "... a fost întotdeauna preferabilă, deoarece conține un element autocritic, care îndeamnă la dinamism, prin contrast cu trecutul".³⁰ Pe de altă parte, în plan istoric și nu numai, a făcut apel la un trecut care prin exemplele lui poate servi prezentului; a pus accent pe ideea creativității și originalității, susținute științific, prin care cultura românilor să evolueze și să-și exprime și particularitățile.

Résumé

LE SOUTIEN DE LA CULTURE ROMAINE DANS LA CONCEPTION DE L'ACADÉMIE. DONATIONS ET PRIX

L'Académie Roumaine a soutenu et en même temp encouragé la culture par l'octroi des prix pour les écritures originales en longue roumaine dans le domaine de la littérature, de l'histoire nationale, mais aussi pour celles concernant les domaines qui n'étaient pas jusque là représentés par une littérature de spécialité.

Les prix consistent en donations, les plus souvent testamentaires et les fonds créés portaient le nom des donateurs. Parmi ceux-ci se sont remarqué: le prince régnant Al. I. Cuza, Constantin Năsturel Herescu, la princesse Alina Știrbei, Dumitru Hagi Vasile, Vasile Adamachi, Al. Odobescu etc.

Les prix ont récompensé la créaativité, la valeur scientifique et aussi les éléments spécifiques à la culture roumaine.

³⁰ Andrei Pippidi, *Op.Cit.*, p. 77.